

PRACA POGLĄDOWA

Guzy piersi obserwowane w obrazach Rembrandta

Breast tumours in Rembrandt's paintings

Marek Kucharzewski

Katedra i Oddział Kliniczny Chirurgii Ogólnej
Śląski Uniwersytet Medyczny

STRESZCZENIE

Rembrandt to jeden z najslawniejszych malarzy barokowych, który przedstawiał rzeczywistość tak, jak ją widział. W jego twórczości znajdujemy obrazy przedstawiające sceny medyczne, jak również obrazy ukazujące kobiety z guzami piersi. W pracy autor omawia obrazy *Betsabe wychodzi z kąpieli* i *Święta Rodzina*, na których kobiety zostały przedstawione z guzami piersi.

SŁOWA KLUCZOWE

guzy piersi, obrazy Rembrandta

ABSTRACT

Rembrandt is one of the most famous baroque painter. He depicted the reality the very way he perceived it. In his works we can easily find paintings presenting medical scenes as well as works clearly showing women with breast tumours. In the following work the author discusses *Bathsheba at her bath* and *Holly Family*, on which the women presented suffer from breast cancer.

ADRES

DO KORESPONDENCJI:

Dr hab. n. med. Marek Kucharzewski
Katedra i Oddział Kliniczny
Chirurgii Ogólnej SUM
41-902 Bytom, ul. Batorego 15
tel/fax 032 7861518
E-mail: kucharzewskimarek@poczta.
onet.pl

Ann.Acad.Med.Siles. 2009, 63, 1, 66-69
Copyright © Śląski Uniwersytet Medyczny
w Katowicach
ISSN 0208-5607

KEYWORDS

breast tumours, Rembrandt's paintings

Rembrandt Hermensz van Rijn urodził się 15 lipca 1606 roku jako przedostatnie z dziesięciorga dzieci właściciela młyna stojącego na brzegu rzeki Ren – stąd przydomek van Rijn (znad Renu). Ojciec Harmen Gerritszon i matka Kornelia Neeltgen van Zuytbrouck wybrali dla nowo narodzonego syna niespotykane imię Rembrandt. Być może rodzice mieli nadzieję, że urodzi się córka, której dadzą imię babki ze strony matki - Remigia. Zgodnie z tradycją do imienia dziecka dodano patronimikum Harmenszoon (syn Harmena) i nazwisko – przydomek van Rinn [1, 2].

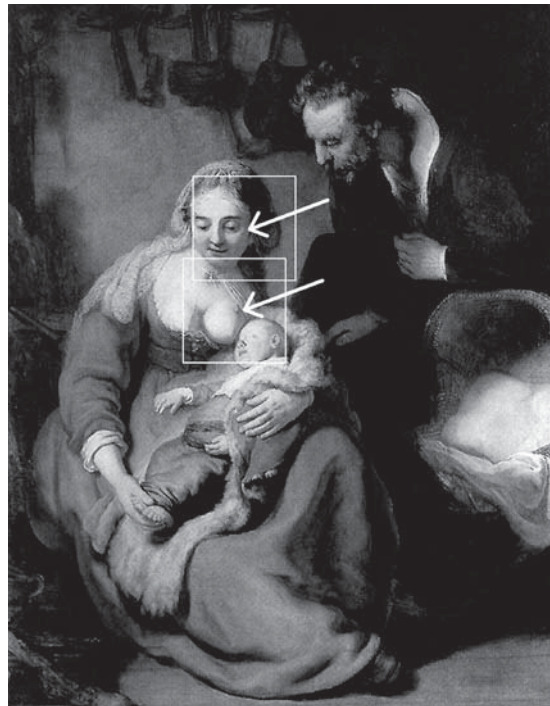
Rembrandt uprawiał tak zwany realizm malarstwa. Styl ten charakteryzował się tym, że artysta przedstawiał rzeczywistość taką, jak ją widział. Tematami przez niego wybieranymi były głównie pejzaże oraz zwyczaje epoki, ale także alegorie biblijne i mitologiczne, gdzie postać kobiety była często głównym motywem. Mistrz w swojej twórczości malował również akty kobiece, gdzie odkryte piersi były stałym elementem. Gruczoły piersiowe odzwierciedlały kanon piękna ówczesnej epoki. Duże okrągłe piersi uwidaczniały delikatność kobiety, która poświęcała się karmieniu dzieci. Rembrandt namalował wiele obrazów, na których przedstawił nagie kobiety, ale tylko na dwóch z nich możemy dostrzec patologiczne zmiany w gruczole piersiowym [1, 2, 3].

Jednym z nich jest obraz *Święta Rodzina*, który znajduje się w muzeum Stara Pinakoteka (Alt Pinakotek) w Monachium (Fot.1). Obraz namalowany przez Rembrandta około 1634 roku, przedstawia pełną macierzyńskiego ciepła Marię karmiącą Dzieciątka. Namalowane postacie są naturalnej wielkości, a płótno ma wymiary 183 cm x 123 cm [2]. Grau i wsp. [3] jako pierwsi zasugerowali, że kobieta trzymająca na rękach dziecko ma guz niewielkich rozmiarów na granicy górnych kwadrantów wewnętrznego i zewnętrznego lewego gruczołu piersiowego (Fot.1a). Pozycja kobiety na obrazie oraz jej ubranie nie pozwalają zobaczyć zmian w węzłach chłonnych lewego dołu pachowego. Na widocznym, odsłoniętym gruczole piersiowym nie obserwuje się innych zmian w skórze, ani w pozostałej części piersi, co może sugerować, że guz ma charakter łagodny. Na lewej części twarzy kobiety widzimy także inny guz, który wydaje się być kaszakiem (Fot. 1b).

Rembrandt ożenił się z Saskią van Uylenburgh w dniu 22 lipca 1634 roku, z którą miał czwórkę dzieci, spośród których przeżyło tylko jedno

Fotografia 1 Rembrandt *Święta Rodzina*. (Zmiany widoczne na modelce są zaznaczone strzałkami w kwadratach)

Photo 1 Rembrandt *Holy Family* (Changes visible on the model are indicated by arrows in squares)

Fotografia 1a Guz piersi lewej.

Photo 1a Tumour of the left breast.

Fotografia 1b Kaszak na policzku lewym

Photo 1b Atheroma of the left cheek

o imieniu Tito (Tytus – ochrzczony 22 września 1641 r). Po urodzeniu syna Saskia już nie powróciła do zdrowia i po pełnych cierpieniach miesiącach, zaledwie trzydziestoletnia, zmarła 14 czerwca 1642 roku [2, 3].

Wiemy, że Rembrandt przez całe życie portretował członków własnej rodziny, wykorzystując sceny z życia codziennego. Jest praw-

Fotografia 2 Rembrandt Batsbea w kąpeli (Zmiany widoczne na modelce są znaczone strzałkami w kwadratach)
Photo 2 Rembrandt Bathsheba at her bath (Changes visible on the model are indicated by arrows in squares)

dopodobne, że modelką była właśnie Saskia karmiąca swoje dziecko i że mogła cierpieć na poporodowe zapalenie gruczołu piersiowego. Brak innych objawów tej choroby sugeruje, że obserwowana u modelki zmiana jest guzem łagodnym lewego gruczołu piersiowego [3].

Innym obrazem, na którym widzimy zmianę patologiczną w gruczole piersiowym, jest *Betsabe wychodzi z kąpeli* namalowany w 1654 roku (Fot. 2). Dzieło znajduje się w muzeum Luwr (Paryż). Obraz ten znany jest także jako *Betsabe* lub *Betsabe z listem króla Dawida*. Piękna żona Uriasza, którą król Dawid widział naga w kąpeli, siedzi zamyślona nad jego miłosnym listem, podczas gdy stara służąca zajmuje się jej toaletą. Na tym obrazie Rembrandt przedstawił chwilę, gdy młoda żona musi wybrać pomiędzy posłuszeństwem a wiernością. Dzieło to rozpięte między idealizującą klasycyzacją, a zmysłowością jest pełne godności i monumentalności. Postacie są naturalnej wielkości, a płótno na wymiary 142 cm x 142 cm [2, 3, 4].

W 1983 roku Braithwaite i Shugg [5] zasugerowali, że w lewym gruczole piersiowym Betsabe widzimy objawy zaawansowanego raka. Teorię tę potwierdził niezależnie Dymarski w następnym roku [6].

W dolnym zewnętrznym kwadrancie lewego gruczołu piersiowego Betsabe widzimy wciągnięcie skóry (Fot. 2a). Nad nią widoczna jest deformacja piersi w formie wybrzuszenia skóry, który można wziąć za guz. Nad guzem obserwujemy zmianę zabarwienia skóry o cechach „skóry pomarańczy” (peau d’orange). W okolicy lewego dołu pachowego można dostrzec także guz, który może być adenopatią dużego rozmiaru (Fot. 2b). Zmiany obserwowane u żony Uriasza musiała posiadać modelka [3, 4,

Fotografia 2a Nowotwór gruczołu piersiowego lewego
Photo 2a Neoplasm of the left breast gland

Fotografia 2b Powiększone węzły chłonne lewego dołu pachowego
Photo 2b Enlarged lymph nodes of the left armpit

5, 6]. Wydaje się, że do tego obrazu pozowała Hendrickije Stoffels, druga towarzysząca Rembrandta. Była ona *de facto* żoną malarza od 1649 roku. Hendrickije była w ciąży dwukrotnie w 1652 roku (nic nie wiemy o przebiegu ciąży) i w 1654 roku, kiedy urodziła ich córeczkę Kornelię w październiku 1654 r. Nie znany jest stan zdrowia do jej przedwczesnej śmierci 21 czerwca 1663 roku (w wieku 37 lat). Wiemy tylko, że zmarła ona po długiej agonii, prawdopodobnie w wyniku zaawansowanego nowotworu piersi. Obraz jest datowany na rok 1654, a więc na dziewięć lat przed śmiercią, kiedy modelka miała 28 lat. Należy zadać pytanie, czy kobieta miała raka piersi o powolnym rozwoju lub czy datowanie obrazu jest dokładne. Istnieje jeszcze inna możliwość, a mianowicie że rok śmierci Hendrickije Stoffels nie jest dokładnie znany, co jest jednak mniej prawdopodobne, gdyż daty ważnych wydarzeń w życiu Rembrandta są dobrze udokumentowane. Uważa się, że rok powstania obrazu powinien być późniejszy niż 1654, jako że rozwój raka piersi z adenopatią dużego rozmiaru sugeruje niewiele ponad rok życia kobiety. W tej epoce występowała często gruźlica, która mogła powodować powiększenie węzłów chłonnych dołu pachowego. Ale choroba ta nie powoduje zmian skóry gruczołu piersiowego. Wygląd lewej piersi, zmiany węzłów chłonnych w lewym dole pachowym oraz częstość występowania choroby u kobiet w siedemnastowiecznej Holandii wskazują, że chodzi o nowotwór lewego gruczołu piersiowego [3, 4, 5]. W 2000 r Bourne [7] zaproponował odmienną teorię obserwowanych zmian gruczołu piersiowego, a mianowicie gruźlicze zapalenie gruczołu piersiowego lub przewlekły poporodowy ropień piersi. Autor uważa, że kobiety w siedemnastowiecznej Holandii miały wysoki wskaźnik zapadalności na stan zapalny gruczołu piersiowego i nastę-

powy ropień piersi. Hendrickije urodziła córkę w październiku 1654 roku (w roku datowania obrazu) i miała zmiany w karmiącej piersi z następowym zakażeniem. Z teorią tą zgadzają się także inni autorzy [8]. Dlatego należy rozważyć, czy Rembrandt namalował obraz *Betsabe* przed poczęciem Kornelii, czy w pierwszym trymestrze ciąży. My nie mamy żadnych informacji na temat pierwszej ciąży Hendrickije w 1652 roku. Możemy tylko przypuszczać, że doszło do poronienia lub śmierci płodu spowodowanego przedwczesnym porodem. Bourne [7] uważa, że kobieta nie mogła żyć dziewięć lat z zaawansowanym rakiem gruczołu piersiowego bez efektywnego leczenia. Rembrandt namalował jeszcze kilka obrazów z Hendrickije Stoffels jako modelką. Są to *Hendrickije Stoffels* (1654 r, Muzeum Luwr, Paryż), *Kąpielca Hendrickije* (Muzeum National Galery, London 1655) i *Kobieta w bramie* (Muzeum Gemeldegalerie, Berlin 1656). Na obrazach tych modelka nie ukazuje lewego gruczołu piersiowego, ani lewego dołu pachowego. Widać jedynie małą, otyłą kobietę w wieku około 25-30 lat bez objawów przewlekłego wyniszczenia. Grau i wsp. [3] uważają, że przedstawione u modelki patologiczne zmiany w lewym gruczole piersiowym i lewym dole pachowym oraz to, że zmarła po długiej agonii, wskazują na występowanie nowotworu złośliwego lewej piersi.

Mimo upływu wielu lat od namalowania tych obrazów nadal wywołują one zainteresowanie i prowokują dyskusję na temat, czy obserwowane patologie gruczołów piersiowych są nowotworami. Zmiana występująca u Marii z obrazu *Święta Rodzina* gdzie modelką była Saskia (pierwsza żona malarza) wydaje się być zmianą łagodną. Natomiast patologia, którą obserwujemy w gruczole piersiowym *Betsabe* (pozowała do niego druga towarzysząca malarza – Hendrickije) jest nowotworem złośliwym.

PIŚMIENNICTWO

1. Monkwicz M.: Rembrandt. W: Sztuka świata tom 7. Red. Tomu Lewicka-Morawska A. Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1994, 137-160
2. Peccatori S., Zuffi S. Klasycy sztuki Rembrandt. Rzeczpospolita, Warszawa 2006.
3. Grau J.J., Prats M., Diaz-Padron M.: Cancer de mama en los cuadros de Rubens y Rembrandt. Med.Clin. Barcel. 2001: 116: 380-384.

4. Olsen J.: Bathsheba's breast: women, cancer and history. Johns Hopkins University Press 2002.
5. Baithwaite P.A., Shugg D.: Rembrandt's Bathsheba: the dark shadow of the left breast. An. R. Coll. Surg. Engl. 1983; 65: 337-338.
6. Dymarski L.U.: The secret of Rembrandt's painting virsavia. Vopr. Onkol. 1984; 30: 90-101.

7. Bourne R.G.: Did Rembrandt's Bathsheba really have breast cancer? Aust. N. Z. J. Surg. 2000; 70: 231-231.
8. Hayakawa S., Maruda H., Niemoto N.: Rembrandt's Bathsheba, possible lactation mastitis following unsuccessful pregnancy. Medical Hypotheses 2006; 66: 1240-1242.
Fotografie uzyskano ze strony internetowej: www.rembrandtpainting